

Egy megközelítés, ezer leképeződés

**Edited by Leo Granberg – Kjell Andersson – Imre Kovách:
EVALUATING THE EUROPEAN APPROACH TO RURAL DEVELOPMENT –
Grass-roots Experiences of the LEADER Programme**

BÁNFALVI GYŐZŐ SÁNDOR

* Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola
Szociológia és társadalompolitika doktori program

Az alábbi pár oldalon szeretném ajánlani „*Perspectives on the Rural Policy and Planning*” sorozat keretében a megjelent „*Evaluating the European Approach to Rural Development – Grass-roots Experiences of the LEADER Programme*” című könyvet. A kötet nemzetközi tudományos összefogás eredményeként Leo Granberg, Kjell Andersson és Kovách Imre szerkesztésében, az ASHGATE Kiadó gondozásában jelent meg az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban. A sorozat 2015-ben megjelent tagja az európai uniós LEADER vidékfejlesztési koncepciót értékeli, negyed évszázados működésének tükrében.

A kötet összesen tizenhárom tanulmányból az első és az utolsó a kötet lényegi összegző fejezete. A kötet kilenc írása LEADER projekteken keresztül mutatja be, hogy egy-egy uniós országnak milyen rá jellemző módon sikerült megvalósítania a közös módszertant. A fennmaradó két tanulmány nem uniós országban végrehajtott projektekről szól, de mindkét esetben a LEADER módszertanához hasonló vidékfejlesztési kísérletekről beszélhetünk, az egyik program helyszíne Tunézia, míg a másik Oroszország. Talán furcsa, hogy e két unión kívüli tanulmány miért is került bele a kötetbe, azonban mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a szerepeltetésük indokolt.

Mielőtt azonban erre fény derül, térjünk vissza a kötet nyolc, uniós projekteket tartalmazó fejezetéhez, ahol a projektek megvalósulásának színhelyei *Dánia, Finnország, az Egyesült Királyság, Spanyolország, Olaszország, Magyarország és Románia*. A felsorolásból kitűnik, hogy a kötetben található tanulmányok területileg nem fedik le a teljes uniót, így a belőlük levont következtetések alapján általános értékelést sem adhatnak a programok sikeres vagy sikertelen voltáról. Azonban a szerkesztőknek nem is állt szándékukban ilyen általános, az elmúlt két és fél évtized LEADER programjainak pénzügyi, gazdaságélénkítő vagy foglalkoztatást bővítő hatásainak összeurópai szinten történő értékelése. Azt szerették volna megvizsgálni, hogy a LEADER keretében létrejött projekteknak mennyire sikerült beteljesíteniük a program bevezetésekor velük szemben felállított egyik legfontosabb elvárását: hogy erő-

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

sítsék a helyi demokráciákat. Továbbá választ kerestek azokra a kérdésekre is, hogy a megvalósított projektek mennyire tudták a helyi tudást felismerve azokat megjelentetni a fejlesztésekhez kapcsolódó aktivitásokban, illetve mennyire tudtak kapcsolódni az adott terület hosszú távú fejlesztési céljaihoz, valamint mennyire sikerült a helyben keletkezett tudást megosztani más európai régiókkal.

A LEADER vidékfejlesztési megközelítés gyakorlatban történő megvalósulásain keresztül azt vizsgálják, hogy az évek során miként sikerült az elveket átültetni a gyakorlatba. Minden uniós országban hasonló módon érvényesültek ezen alapelvek a gyakorlatban? Mitől függ ezen alapelvek megfelelő érvényre jutása a gyakorlatban? A fenti kérdések megválaszolásához, a tendenciák felvázolásához már elegendő a felsorolt tanulmányokban érintett országok száma. A nem uniós, de a LEADER megközelítést követő tunéziai és orosz projekteknek is fontos üzenetük van a vizsgálat szempontjából. A projektek tanulsága az, hogy a LEADER programok legfontosabb szereplője a gyakorlatban a HACS, a *Helyi Akció Csoport*. A kötetben szereplő vizsgálatok képet nyújtanak arról, hogy milyen helyi szövetségek mentén alakulnak ki az említett szervezeti formációk, milyen tere van az együttműködésnek, hogyan zajlanak le a viták a LEADER szervezetekben.

A tanulmánykötet rávilágít arra, hogy az Európai Unió országaiban a LEADER megközelítés legfontosabb helyi szervezeti egységei alapvetően más-más módon funkcionálnak. A gyakorlatban történő létrehozásuk és későbbi működtetésük pedig híven tükrözi az adott országok demokráciájának állapotát, történelmi hagyományait, a szereplők motivációit.

A tanulmányokból az is kiderül, hogy a megvalósítás során tapasztalt különbségek egyik oka abban keresendő, hogy az uniós országok mikor csatlakoztak az unióhoz. A később csatlakozott országok ugyanis csak később tudtak élni a LEADER vidékfejlesztési programok nyújtotta lehetőségekkel, így Magyarország 2004-től, Románia 2007-től, ezzel szemben Finnország 1995-től, míg Dánia már 1991-től.

A LEADER programok keretében kialakuló helyi hálózatok és a helyi társadalom között keletkező kulturális és szimbolikus törésekre hívja fel a figyelmet Kiss Dénes és Veress Enikő, tanulmányukban egy romániai HACS létrehozásának nehézségeivel szembesülhetünk. A tanulmányból kitűnik, hogy az aktívabb helyi magyar kisebbség által korábban megszervezett HACS-ra – látva a megszerezhető forrásokat – központi politikai ráhatás következtében rászervezték egy sokkal nagyobb, politikai érdekekkel átszőtt városi szintű HACS-ot.

Egy másik kutatásban Asztalos-Morell Ildikó szintén egy etnikai témát dolgozott fel. Egy magyarországi példán keresztül mutatja be, hogy miképpen marginalizálódnak a romák szempontjai a helyi önkormányzatok és a vállalkozói érdekek által egy olyan LEADER projektben, melynek célja eredetileg valójában a roma közösség életkörülményeinek javítása lett volna. A LEADER működése alapján összességében el-

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

mondható, hogy az etnikai megosztottsággal küszködő Magyarország és Románia nem igazán tud mit kezdeni ezekkel a problémákkal.

Annette Agaard Thuesen és Petra Derksen tanulmányában a nemek közötti megoszlást vizsgálta a dán LEADER szervezetek esetében. A korábbi évek európai statisztikái alapján az egész unióra érvényes megállapítás, hogy a HACS-okra az erős férfitolbbllet jellemző. A tanulmány írói azonban rámutatnak arra, hogy a dán LEADER-ek esetében a szervezeti demokratizálódás irányában történt elmozdulás: a HACS-ok vezetőtestületeibe Dániában rendszeresen megtartott választások útján kerülhetnek be a tagok. Ezzel párhuzamosan azt tapasztalták, hogy jelentősen javultak a női részvételi arányok is a szervezetek vezetőtestületeiben. A szerzők a szervezeti progresszió és a női részvétel kedvező alakulása között erős kapcsolatot feltételeznek.

A dán példával kanyarodtunk a tanulmánykötet legizgalmasabb kérdéséhez, hogy a LEADER mint vidékfejlesztési szemléletmód, pozitív hatással volt-e a demokráciára? Természetesen e tekintetben is jelentős különbségeket mutatnak a kötetben szereplő értekezések az unió egyes országai között.

A tanulmányokban értelmezési keretként az aggregáció–integráció dichotómiájára épülő demokráciamodellt használták (March – Olsen 1989). Azonban voltak olyan szerzők, például Giorgio Osti, aki a helyi demokratikus intézmények működésének olaszországi magyarázatához egy harmadik dimenzió bevezetésére tett javaslatot, ennek segítségével képet kaphatunk az együttműködések minőségéről: a helyi piaci és társadalmi viszonyokról, hálózatokról. Erős integratív működés jellemzi a LEADER-t a kötetben vizsgált országok közül Dániában, Finnországban és az Egyesült Királyságban. Bár ezekben az országokban is találhatunk problematikus pontokat, így a finn és a brit HACS-okra is egyaránt jellemző, hogy zártak, az új tagoknak nincs lehetőségük a csatlakozásra. A magyarországi viszonyokról Csurgó Bernadett és Kovách Imre tanulmánya tanúskodik, melyből kiderül, hogy hazánkban a gyakorlat erősen aggregatív jellegű. A tanulmányban a szerzők arra az abszurd magyar jelenségre hívják fel a figyelmet, hogy a HACS-ok felé rendelt nemzeti irodák (*MVH – Magyar Vidékfejlesztési Hivatal*) elvették a helyi akciócsoportok szerepét a helyi források szétosztásában, a prioritások felállításában, így azok működési szempontból funkciójukat elvesztették. Csurgó és Kovách tanulmányában felhívja a figyelmet egy másik magyar érdekességre is. A projekt lebonyolításából származó nyereség megszervezése céljából bevont „külsős”, profi szereplők megjelenése következtében harc folyik az elitek között a LEADER mögött lévő források és hatalom birtoklásáért. A spanyol és az olasz vizsgálatok is vegyes képet mutatnak, ám mégis azt mondhatjuk, hogy komoly fejlődés és eredmények is kimutathatók. A spanyol esetben Javier Esparcia, Jaime Escribano és Almudena Buciega a megoldást a LEADER program adminisztratív terheinek csökkentésében és a HACS-ok szerepének növelésében látják.

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

Azonban ezzel párhuzamosan azt is gondolják, hogy a HACs-ok rugalmasabb működését az biztosítja a leginkább, ha külső kapcsolataik terén szorosabban együttműködnek a regionális kormányzatokkal.

A két Európán kívüli (Tunézia, Oroszország) példából pedig láthatjuk, hogy a LEADER megközelítésen alapuló fejlesztési programnak a végrehajtás során kialakult gyakorlati megtestesülése valóban jelentősen függ az adott ország demokratikus hagyományaitól, aktuális demokratikus berendezkedésétől.

„Az, hogy a LEADER fejlesztési koncepció ilyen hosszú időn keresztül életben tudott maradni, a vele szemben megfogalmazott sok-sok kritika ellenére, mégiscsak azt bizonyítja, hogy a koncepció életképes.” (Granberg – Andersson – Kovách: 235) Ezt a szerkesztőkhöz hasonlóan magam is így látom, és úgy gondolom, hogy a könyv segítségével közelebb kerülhetünk annak a megértéséhez, hogy egy közös európai LEADER fejlesztési koncepció hogyan képes ilyen sokféle arcot ölteni, miközben rávilágít a koncepció azon képességére is, hogy az adott keretekhez igazodva, országonként eltérő ütemben és fázisban, de folyamatosan visszahatással van a helyi társadalomra és a helyi demokráciára: fejlesztí azokat.